

MENS MENS, MEDEMENS

klaas soesbeek

Klaas Soesbeek studeert sociologie aan de Rijksuniversiteit te Groningen. Onderstaand artikel is een herschreven versie van een werkstuk in het kader van de Amsterdamse homostudies.

"As long as the outside does not put a value on you it remains outside but when it does put a value on you then it gets inside or rather if the outside puts a value on you then all your inside gets to be outside." (G. Stein, "Everybody's autobiography)

In de periode 1960-1970 trok het verschijnsel mannelijke homoseksualiteit in Nederland hernieuwde aandacht van de zijde van de wetenschap.

De wetenschappers, voornamelijk uit de medisch-psychologische hoek, verbonden homoseksualiteit met 'stoornis' of met 'mens-zijn'.

In dezelfde tijd kozen de Studentenwerkgroepen Homoseksualiteit (1967-1971), en in navolging daarvan ook het COC, evenals een grote groep wetenschappers voor de 'integratie'. De Vereniging van Homofielen C.O.C. werd in 1971 de Vereniging tot Integratie van Homoseksualiteit COC.

De sterk toegenomen publiciteit had een grotere zichtbaarheid van mannelijke homoseksualiteit en van de homoseksuelen als groep tot gevolg. Deze zichtbaarheid werd tevens gebruikt als middel tot integratie.

De wetenschappelijke discussie rond mannelijke homoseksualiteit en de koppeling van homoseksualiteit aan het begrip integratie zullen in dit artikel centraal staan. Daarnaast zal ik proberen uiteen te zetten hoe de integratiegedachte voet aan de grond kreeg en welke gevolgen de wetenschappelijke discussie rond homoseksualiteit heeft gehad voor het zelfbeeld van de mannelijke homoseksuelen. *

stoornis

Omstreeks 1960 waren homoseksuelen voor veel Nederlandse wetenschappers een moeilijk te definiëren groep wezens, omdat het hen nog aan een algemeen aanvaard analysekader ontbrak. Arndt (1) bood een oplossing voor dit probleem. Hij karakteriseerde homoseksuelen met het begrip 'stoornis' of, om zijn eigen woorden te gebruiken: "hij is een zieke". Op deze manier werd de amorfe groep homoseksuelen voor de wetenschappers een beter te duiden groep, met zieken weet men immers in de medische wetenschap wel raad: genezen is het parool.

Door homoseksuelen als 'zieken' te beschouwen werden ze niet alleen voor samenleving en wetenschappers zichtbaar gemaakt, maar werd er tevens voor gezorgd dat de hulpverlening als intermediair tussen patiënt en samenleving kon optreden: zieken hebben immers de hulp van professionele hulpverleners nodig. De theorie dat homoseksuelen te beschouwen zijn als een derde geslacht, ergens tussen man en vrouw, zoals onder anderen door Hirschfeld werd geponeerd, is voor Arndt een *idée-fixe*. Bij homoseksuelen zijn nooit significante fysieke verschillen met niet-homoseksuelen aangetoond. Het ziek zijn van de homoseksuelen speelt zich, volgens Arndt, af op het terrein van de psyche. homoseksuelen blijken hetzelfde overmatige klaggedrag als neurotici te vertonen. Verdriet in de jeugdjaren, ontstaan doordat het kind door zijn omgeving werd uitgestoten, kan een traumatische uitwerking hebben op zijn psyche en op die manier desintegratie veroorzaken. Het ongelukkig makende gevoel niet bij de anderen te horen, en als gevolg daarvan de frenetieke wens wél door

anderen aanvaard te worden, is in de opvattingen van Arndt een 'universeel neurotisch syndroom'. De analogie is gelegd. homoseksuelen blijken eenvoudigweg neurotici te zijn, een groep gestoorde waar de medische wetenschap al de nodige ervaring mee heeft.

Morele verontwaardiging over het verschijnsel homoseksualiteit is bij wetenschappers uit de bestudeerde periode niet meer zo overheersend als bij hun voorgangers in vroeger jaren. Men richtte zich tot de homoseksueel als tot een zieke, die het morele recht heeft om van zijn kwaal te worden genezen. Wél ervoeren de wetenschappers het als een probleem dat homoseksuelen zo moeilijk van hun morele recht op genezing te overtuigen waren. Van den Aardweg (2) constateerde dat de neuroticus niet in staat is om in te zien hoe ziek hij feitelijk is, met andere woorden: zijn eigen gedrag niet kan herkennen en waarnemen. Hij achtte het van essentieel belang dat de therapeut de neuroticus niet de juiste therapie duidelijk maakte dat zijn gevoelens infantiel zijn. Is de neuroticus daar eenmaal van doordrongen, dan staat de weg naar genezing open. Adaptatie van heteroseksueel gedrag is te bewerkstelligen bij de homoseksueel, homoseksualiteit wordt dan herinnering. Dat homoseksuelen 'normaal' zouden zijn, zoals het onderzoek van Schofield (3) had uitgewezen, werd door Van den Aardweg terzijde geschoven als niet ter zake doend. De onderzoeksresultaten van Schofield, bijvoorbeeld dat homoseksuelen een slechtere relatie hebben met hun vader en seksueel promiscuër waren dan de heteroseksuele controle-groep, wezen er in de ogen van Van den Aardweg overduidelijk op dat men hier niet bepaald met stabiele personen te maken had. Arndt en Van den Aardweg waren zeer overtuigd van hun gelijk, kritieken op hun theorieën werden door Van den Aardweg kortweg afgedaan met: "Sommigen kritiseren zonder voldoende kennis van zaken".(4)

Het zoeken naar de psychogenese van homoseksualiteit speelde een belangrijke rol in de onderzoeken van bijvoorbeeld Arndt, Van den Aardweg, Musaph, Bastiaans, Van Emde Boas, Dupuis, Grubben en Cohen Stuart. Vooral Van Emde Boas dook daartoe diep in de psycho-analytische theorie. Castratie-angst en identificatie met de moeder waren volgens hem hoofdoorzaken voor het ontstaan van homoseksualiteit, geconstitueerd in het vijfde of zesde levensjaar. De psychogenese van homoseksualiteit te bepalen was voor deze wetenschappers van belang omdat dit de mogelijkheid opende voor genezing. Men bekommerde zich echter niet uitsluitend om de psychogenese van homoseksualiteit maar tevens om de objectkeuze van de homoseksueel, die leverde namelijk verschillende typen op. Het was van belang deze objectkeuzen te kennen om een succesvolle therapie te kunnen garanderen.

Van Emde Boas, Grubben en Dupuis waren ambivalente personen in deze groep psychogenesezoekers, want enerzijds legde zij er zich bij neer dat verandering mogelijk was, maar anderzijds sloten zij genezing ook weer niet geheel uit. Algemene theorie en de theorie van de praktijk bleken niet goed op elkaar aan te sluiten. Als voorzitter van de groep die voor het Nederlands Gesprek Centrum de brochure "Homoseksualiteit" samenstelde, sprak Van Emde Boas in het geheel niet over genezing, terwijl hij in een publicatie in "Huisarts en Wetenschap" van het zelfde jaar (5) genezing ditmaal niet uitsloot. Dupuis ging in een publicatie voor protestants-christelijke gezinnen (6) nog verder. Hij gaf daarin namelijk enige vuistregels die moesten voorkomen dat kinderen homoseksueel konden worden. (1) - Ouders moeten voor de geboorte niet te gepreoccupeerd zijn, ze moeten blij zijn dat er een kind komt. (2) - Ouders moeten een harmonieuze belangstelling voor het kind hebben. (3) - Het kind moet vroeg en op gepaste wijze voorlichting ontvangen, men mag het kind geen angst aanjagen voor het andere geslacht. Verleiding behoort men rustig aan te pakken, men moet voornamelijk wijzen op het ziek zijn van deze mensen. (4) - Zowel de ouders als de kinderen moeten zich er voor hoeden te veel met geslachtsgenoten te masturberen.

Grubben stelde in 1964 (7) dat moeilijk volgehouden kon worden dat homoseksuelen ziek zijn en dat ze niet ook volwaardige personen kunnen worden. In 1968 (8) sloot hij een correlatie tussen homoseksualiteit en neurose niet helemaal uit, alleen de aard van die relatie was nog niet vastgesteld.

De psychogenetische analyse van homoseksualiteit stond in de periode 1960-1970 in het geheel niet ter discussie bij deze wetenschappers. Aanhangers van de 'zelfaanvaardingsleer' bestreden de psychogenese niet maar schoven deze als niet ter zake ter zijde.

populaire vertalingen

Publicaties van Houwink (9), Los, Zijlstra (10) e.a., en Cohen Stuart (11) zijn te beschouwen als 'populaire vertalingen' van de stoornis-doctrine. Deze popularisering was niet alleen een vervolg op de wetenschappelijke discriminatie van homoseksualiteit, maar droeg er tevens toe bij dat een bepaalde beeldvorming in de samenleving van homoseksuelen, wetenschappelijk gefundeerd, verder tot ontwikkeling kon komen. Houwink beschouwde het homoseksuele gedragspatroon als een bedreiging voor de volksgezondheid. Het deed volgens hem namelijk tekort aan "een beleving der volle medemenselijkheid" en kon al te gemakkelijk tot desintegratie leiden. De heteroseksuele grondstructuur van de samenleving was, in zijn visie, slechts te handhaven als de homoseksuele epidemie werd voorkomen door de jeugd in seksuele verantwoordelijkheid op te voeden. Dat integratie in feite een dubbele desintegratie zou produceren, kon hij toen nog niet overzien. Niet alleen wilden homoseksuelen hun anders-zijn benadrukken, ook bij niet-homoseksuelen nam de benadrukking van het anders-zijn in betekenis toe. (jongeren en vrouwen, bijvoorbeeld)

Cohen Stuart sprak zich uit over het accepteren van de homoseksuelen omdat hij preventie vooral nog niet mogelijk achtte. Preventie van homoseksualiteit moest volgens hem deel uitmaken van een 'geestelijk hygienische preventie', waar ook het voorkomen van voorechtelijke zwangerschap en van criminaliteit toe behoorde. Op dat moment echter konden ook wetenschappers volgens hem niet veel meer doen dan 'in alle nederigheid Jezus Christus te volgen in een bereidheid tot dienst en hulp aan de medemens' (12).

Los, Zijlstra, c.s. lieten in 1967 een publikatie met de titel "Leven met homofielen" verschijnen. Deskundigen, te weten arts, paedagoog, psychiater en dominee, richtten zich in deze uitgave tot het protes-

tants-christelijke gezin met de nodige goedbedoelde adviezen (zie Dupuis, hierboven): "Wanneer het kind niet in zijn jongen of haar meisje zijn wordt aanvaard", zo beweerden Los en Zijlstra, c.s., "wanneer het voorbeeld ontbreekt of wanneer de ouder van het andere geslacht niet de warmte en genegenheid verschaft die het kind in beginsel brengen moet tot een heteroseksueel beleven, door hetzij het kind af te stoten hetzij egoïstisch geheel voor zichzelf op te eisen en zo af te schrikken, staat de weg open voor de ontwikkeling van de homoseksualiteit. Wat als experiment begon eindigt in een verslaving." (13)

zelfaanvaarding en integratie

De wetenschappelijke stroming die homoseksualiteit als ziekte of stoornis wilde beschouwen, boette in de loop van de periode 1960-1970 aan invloed in, in tegenstelling tot de stroming die het begrip 'zelfaanvaarding' in haar wetenschappelijk vaandel voerde. Van deze laatste stroming was in deze periode Sengers de belangrijkste woordvoerder.

In zijn eerste publicatie, in "Huisarts en Wetenschap" (14), kwamen de begrippen zelfaanvaarding en verzetshouding nog niet voor, wel kwam er in voor dat er een psychogenetische oorzaak ten grondslag zou liggen aan homoseksualiteit, die omstreeks het vijfde of zesde levensjaar werd geconstitueerd. Van welke aard deze is moest vooralsnog onbeantwoord blijven: "(men moet) voorlopig in het midden (...) laten of homofiel zijn een ziekte, een stoornis dan wel een variant is. Enige zekerheid hierover zal pas mogelijk zijn wanneer is komen vast te staan welke verschillen er zijn in de optimale zelfverwerkelijking en maatschappelijke inpassing van hetero- en homofielen". (15) De mate van integratie van de homofiel, het als mens kunnen functioneren onder de mensen, is volgens hem toetssteen voor de psychiatrie om eventueel in te grijpen.

In zijn volgende publicaties staan echter zelfaanvaarding en integratie van homofielen centraal. Zelfaanvaarding beschouwt hij daarin als het criterium om de amorfe groep te kunnen analyseren, immers daardoor worden zij mens onder de mensen. In zijn verdere publicaties richt hij zich dan ook voornamelijk op de psychische mechanismen die de ontwikkeling tot volledig mens-zijn van de homofiel bemoeilijken. Wat dat mens-zijn inhoudt, wordt noch door Sengers noch door anderen aan een analyse onderworpen, het is eenvoudig uitgangspunt van de analyse. Psychische problemen van homofielen hangen net als bij andere mensen, samen met maatschappelijke gebeurtenissen. Sengers noemt de volgende: maatschappelijke druk, vinden en behouden van een levenspartner, dwang tot een schijnheterofiel leven (16). Er ligt volgens Sengers een heel terrein braak voor werkers in de geestelijke gezondheidszorg om deze mensen een menswaardig bestaan te verschaffen. Aanvaarding van de eigen geaardheid is volgens deze analyse voor de homofiel voorwaarde om in de samenleving als mens (onder de mensen) te kunnen functioneren.

Zelfaanvaarding van de homofiel blijkt niet alleen voor hem maar evenzeer voor de samenleving van essentieel belang te zijn. Stoornissen die bij homofielen optreden komen voort uit een 'verzetshouding', en werkers in de geestelijke gezondheidszorg moeten er volgens Sengers toe bijdragen dat de verzetshouding tegen de eigen gevoelens verdwijnt. Blijft die verzetshouding namelijk bestaan, dan kunnen homofielen voor de gemeenschap een dure post worden, doordat ze met groeiende problemen te kampen krijgen en op den duur 'ziek' worden. (17) De ideologie van de zelfaanvaarding is dus niet alleen aantrekkelijk omdat homofielen op die manier ook mens kunnen worden, maar omdat deze weg tot integreren ook goedkoper blijkt dan het aangaan van een vrij dure therapie bij Van den Aardweg en collega's.

De innerlijke houding van de homofiel kan in termen van Sengers drie vormen aannemen: die van verzet, onvolledig aanvaarden en volledig aanvaarden. Het volledig aanvaarden is het psychisch gelijkshakelingspunt waardoor de homofiel als mens in de samenleving naar buiten kan treden. "Het gevoel van onderscheid, van anders zijn, is verdwenen." (18) Om deze prestatie te kunnen volbrengen, moet men wel aan een aantal voorwaarden voldoen. Sengers geeft er drie:

- innerlijk accepteren wat men voelt,
- zich willen laten voorlichten over de levensmogelijkheden en -moeilijkheden van hen die ook homofiel zijn,
- het inlichten van degenen die ons nabij zijn." (19)

Discriminatie is in Sengers' optiek een kwestie van het 'autodiscriminatiesyndroom', dat wil zeggen dat het door homofielen zelf wordt veroorzaakt: "Wie zich outcast voelt, (roept) daarmee discriminatie (...) op." (20)

De zelfaanvaardingshypothese is niet alleen van toepassing op de homofiel als volwassen persoon, maar ook op de jongere. Het praktisch denken over homoseksualiteit moet zich volgens Sengers voornamelijk op deze jongeren richten, "al was het maar vanwege de vraag, hoe voorkomen kan worden dat ze de krampachtige levenswijze gaan voeren die we kennen van hen die op een volwassen leeftijd om raad komen" (21). De jonge homofiele mens heeft in de samenleving vele belemmeringen om tot een goede ontwikkeling van het zelfgevoel te komen. De opvang voor deze jongeren moet dan ook verbeterd worden. Voorstellen van Sengers daartoe waren, (1) het openstellen van jeugdsociëteiten ook voor homofiele jongeren. Navolging van enige sociëteiten in Amsterdam wordt aangeraden, ook het C.O.C. zou zijn regels moeten herzien. (2) Het oprichten van bijzondere jeugdsociëteiten of het organiseren van bijeenkomsten. (3) Vorming van gespreksgroepen. (4) Het in bepaalde omstandigheden toewijzen van een homofiele mentor. "Een zich niet meer storen aan de regels thuis, een opvallend promiscuë gedrag, een afglijden naar prostitutie, vaak een alcoholmisbruik, een toenemend agressief en/of fobisch reageren, de herhaalde acquisitie van een geslachtsziekte enzovoort, het zijn symptomen die de ouders heel terecht de grootste zorg geven." (22). (5) Het schrappen van artikel 248bis, mede omdat dit een belemmering vormt voor een goede zorg.

De zelfaanvaardingsleer, zoals die door Sengers is ontwikkeld, opende voor de homo's de weg naar de disco in plaats van de therapeut, voor de wetenschappers opende het de weg voor sociaal-psychologisch onderzoek naar de homofiele medemens.

sociale psychologie

De medisch-psychologische benadering van homoseksualiteit waarin het concept van de zelfaanvaarding centraal stond, is een ontwikkeling die na 1967 aan invloed won. Zij vormde een welkome aanvulling op de integratiegedachte door middel van voorlichting die al eerder in deze periode haar (hernieuwde) intrede had gedaan, maar zij bood tevens de mogelijkheid om het wetenschappelijke aandachtsveld voor homoseksualiteit te verschuiven. De medisch-psychologische benadering van Sengers had de homofiel als mens in het middelpunt van de analyse geplaatst, maar de problemen die de homofiel ervoer, lagen mede op het terrein van de sociale psychologie. Had de homofiel in de terminologie van de 'ziekte-denkers' een foutief identificatiemodel, in de termen van de 'aanvaarders' had de homofiele mens amper al een identificatiemodel.

Het zoeken en verkrijgen van identificatiemodellen is een centraal thema geworden in de wetenschappelijke discussie over homoseksualiteit. De eerste aanzetten

daartoe werden aan het eind van de jaren zestig gegeven. In de sociaal-psychologische studie van Moerings (23) en De Koning (24) werd gepoogd met een sociaal-psychologisch begrippenapparaat de sociale leefwereld van de homofiel zichtbaar te maken. De ontdekking 'homofiel gevoelens te hebben' wordt in termen van 'crisis in de persoonlijkheidsontwikkeling' gezien, en men begint zich te bekommeren om de vraag hoe deze crisis de baas te worden en hoe inhoud te geven aan het homoseksuele gedragspatroon. Hoge en lage zelfaanvaarders als nieuwe categorieën in de wetenschappelijke benadering van homoseksualiteit, worden in de sociaal-psychologische studies bestudeerd in relatie tot de integratie die ze, als zelfaanvaarders hebben bereikt.

zichtbaarheid

Homoseksuelen werden door middel van de medisch-psychologische benadering zichtbaar gemaakt voor andere wetenschappen, maar deze zichtbaarheid werd ook vanuit de homobeweging zelf en vanuit een bredere groep van wetenschappers bevorderd. Zichtbaar maken van de amorfe groep homofielen was nodig om de van beide kanten fel begeerde integratie te kunnen bewerkstelligen. De zelfaanvaardingshypothese betekende een katalysator in dit proces. Pastorale geschriften, bekentenissen, voorlichtende publicaties en "Dialogo" waren middelen om de zichtbaarheid te verbeteren en de integratie te bevorderen. "Te Elfder Ure" (25) publiceerde een "Dagboek van een homofiel", een bekentenis waarin een homo zich erover beklagde niet als mens te worden beschouwd, en dat hij als mensbeschouwd wilde worden, en geen paria wilde zijn.

Ook in de vorm van pastorale geschriften (26) werden in de bestudeerde periode krachtige pogingen ondernomen om de homofiel als mens te leren zien. Het COC poogde via "Dialogo" de mens in en achter de homofiel zichtbaar te maken. "Via de dialoog, het gesprek dus, tussen homofielen en niet-homofielen, maar ook tussen homofielen onderling, een volledig open en vrij gesprek, wil de redactie komen tot verruiming van de levensmogelijkheden van de homofiele mens (...). Door middel van het gesprek over hun levensproblemen hoopt "DIALOGO" te komen tot een verbreiding van het besef dat deze in wezen op een algemeen menselijk vlak liggen waar het verschil in seksuele geardeerdheid geen rol speelt." (27)

In deze periode leek het humanistische besef zijn overwinning tegemoet te gaan. De overtuiging won veld dat ook homofielen mensen zijn. Een wederzijdse aansluiting, van samenleving en homofielen, zou, zo dacht men, ertoe bijdragen dat de laatsten een menswaardiger plaats onder de zon zouden krijgen. De eenzaamheid bij homofielen was een doorn in het oog van de humaan denkenden. Deze eenzaamheid kon verholpen worden wanneer er meer aandacht aan het mens-zijn van de homofiel werd besteed. Zwijgen en verzwijgen werd niet meer als een juiste handelwijze beschouwd, het "legt een hechte basis voor wantrouwen en misverstand en heeft een breuk tot gevolg". (28)

Integratie, "zij zijn gewoon hetzelfde", moest mogelijk maken, dat dezelfde ideeën betreffende seksualiteit, relatievorming en vriendschappen die voor heteroseksuelen golden ook op homo-seksuelen van toepassing konden zijn. In verscheidene publicaties ergerde men zich mateloos aan het promiscuë gedrag van de homofiel, maar dit, zo hoopte men, zou eindigen als de homofielen meer in de samenleving geïntegreerd werden. De publicaties van het Nederlands Gesprek Centrum (29) en Berger (30) kunnen hiervoor als voorbeeld dienen.

nederlands gesprekcentrum

Gedurende drie jaren boog een gemêleerd gezelschap wetenschappers samen met twee anonieme homofielen, onder leiding van de seksuoloog Van Emde Boas, zich over het verschijnsel homoseksualiteit. Het resultaat van deze studie verscheen in de vorm van een brochure (31). Naast definiëring van het verschijnsel en de psychogenese ervan, hield men zich er voornamelijk met de positie van de homofiele mens in de samenleving bezig. Het bijzondere van homofielen moest volgens de auteurs niet te veel worden benadrukt, homofielen moesten zich zoveel mogelijk aanpassen aan de normen en waarden van de huidige samenleving. Hun integratie was voor de samenleving van essentieel belang om te voorkomen dat de homofielen tot een soort zuilvorming zouden worden gedwongen. Van grote betekenis voor de aanpassing aan de samenleving achtte de groep het gesprek. Men had weinig waardering voor zogenaamde 'losvast'-verhoudingen, ondanks dat bleef het voor velen nog een vraag of aan homoseksuelen dezelfde eisen gesteld mochten of konden worden als aan heteroseksuelen.

homophilie en christelijke zede

Op grond van zijn jarenlange ervaringen in het pastoraat heeft ook Berger een poging gedaan om de homofiel als medemens zichtbaar te maken, met name ten behoeve van het christelijk volksdeel. Hij spreekt bij voorkeur ook niet over homoseksualiteit maar over homophilie, omdat de mens meer is dan alleen een seksueel wezen. Een dergelijke veronderstelling zou niet alleen de homofiel in diskrediet brengen, maar tevens ook de mens als geheel. Ook Berger propageerde de integratie van de homofiel in de samenleving: "discriminatie werkt desintegreerend, het belemmert de ontplooiing van het gemeenschapsleven" (32). Homofielen en heterofielen zouden elkaar dus als mensen moeten erkennen. En dan, eenmaal erkend als mens, moest de homofiel ook aan dezelfde normen en waarden beantwoorden als de heterofiel.

In de ogen van Berger bleken homofielen ook een overwaardige plaats toe te kennen aan seks. Het échte liefdesleven kon daardoor niet op een gezonde manier ontplooid worden. Volgens Berger ontbrak het de homofielen in die zin aan 'verantwoordelijkheid en zelfdiscipline'. Trouw moest ook bij de homofiel basis zijn voor een liefdesverhouding. Ontrouw en derhalve (vaak) wispelturigheid zijn ook voor de homofiel een slechte zaak: hij zou eens een relatie kunnen zoeken met iemand van een andere religie. Maar hij moest niet vergeten dat ook voor homofielen geldt, twee geloven op een kussen, daar slaapt de duivel tussen.

integratie

Zo hebben we gezien dat de wetenschappers allerlei pogingen ondernamen om de homoseksuelen voor de samenleving zichtbaar te maken, met als doel integratie in de samenleving. Maar ook van de kant van homo's zelf werden daartoe harnekkige pogingen ondernomen, in die tijd met name door de Studenten Werkgroepen Homoseksualiteit. De integratie-ideologie dwong hen er herhaaldelijk toe vergelijkingen te maken met diegenen of die groep waarin ze geïntegreerd wilden worden. Uitgebreid werd er geklaagd over de belemmeringen de homofiele mens aangedaan, in termen als "niet voor vol aangezien" (33) of "homofielen mogen geen naam hebben" (34) en "pleidooi voor de ho-

mofiele vriendschap" (35). Toch werd er door de wetenschap hier en daar wel in twijfel getrokken of homofielen überhaupt wel in staat zouden zijn tot een object-relatie, een soort huwelijk tussen twee homo's, en of de promiscuïteit onder de homo-mannen wel volgens verwachting zou verdwijnen. In "Dialogo" en andere tijdschriften deden homo's dan ook verwoede pogingen om te bewijzen dat ze wel in staat waren tot het aangaan van dergelijke liefdesrelaties. In "Dialogo" (36)

In dit nummer: Veranderend klimaat in Nederland; de houding van protestanten en katholieken door dr. J. S. van Hessen, Jan Rogier, e.a.
G. K. van het Reve over pornografie
Fragmenten uit Dagboek van de dief van Jean Genet
Boekbesprekingen

TIJDSCHRIFT VOOR HOMOFILIE EN MAATSCHAPPIJ

Dialogo

1965-2

Uit de Van Leeuwenbibliotheek

werd getracht een typologie van vriendschapsrelaties te maken. De ideale levensvorm waarin de homo anno 1965 kon vertoeven was de zogenaamde 'open relatie' die werd beleefd en begrepen als ingebed in de omgeving van collega's, familie en dergelijke. Had men geen open relatie dan was dit volgens de auteurs voor een deel te verklaren uit "het niet aanvaard en verwerkt hebben van de homoseksuele geaardheid, waardoor men minder vrij is geworden eigen en nieuwe wegen te zoeken". (37) Ook van Haeften (38) wilde het grote publiek voorlichten over homoseksualiteit, aantonen dat ook homofielen mensen zijn en dat zij er in soorten zijn. Op basis van gedragingen wist hij het lezerspubliek zestien verschillende soorten homo's voor te schotelen, variërend van de getrouwde tot de dolende homofiel.

permissieve society

In zijn analyse van de homobeweging in Amerika, verbindt Marotta (39) het streven naar integratie met de zogenaamde 'smeltkroes-doctrine', een ideologie waarin innerlijk tegenstrijdige begrippen als 'gelijkheid' en 'vrijheid' vorm gegeven wordt. Deze 'smeltkroes-doctrine' is te beschouwen als uitvloeisel van een denken, waarin de mens als begin- en sluitstuk van de samenleving wordt beschouwd. Een moeilijk punt blijft de vraag of in dit denken mensen nu allemaal onderling verschillen of juist aan elkaar gelijk zijn. "Potentiële verliezers in de samenleving zijn nogal eens geneigd de gelijkheid tot principe te verheffen. De winnaars zullen steeds opnieuw het principiële onderscheid tussen mensen benadrukken" (40).

Dit mensgerichte denken vindt men ook in de wetenschappelijke discussie rond homoseksualiteit steeds terug in de vraagstelling of homo's nu wel of juist niet gelijk aan de anderen zijn. Deze vraag beheerste de wetenschappelijke discussie rond homoseksualiteit in de periode 1960-1970 in Nederland. Als alle mensen gelijk zijn, waar men vanuit ging, dan moest dit betekenen dat ze of allemaal hetero waren, of allemaal 'mens' waren, maar dat het niet ter zake deed of iemand nu homo, hetero of nog iets anders was. Zijn alle mensen hetero, dan zijn homo's (nog) geen vol-

ledige mensen (Arndt, Van den Aardweg) en moet er naar gestreefd worden hen voor wat betreft hun seksuele voorkeur gelijk te schakelen. Zijn homo's daarentegen ook mensen, dan moet men nagaan welke belemmeringen zij ondervinden om als volledig mens te kunnen functioneren. In het laatste geval zoeke men naar de oorzaak van het probleem van de homofilie in termen van discriminatie, opgevat als ongelijke kans op een waardige plaats in de smeltkroes. Deze laatste opvatting kreeg de overhand in de wetenschappelijke discussie in Nederland na 1967 rond homoseksualiteit, wat niet betekende dat daarmee de andere opvatting geheel verdween.

Het gelijkheidsprincipe, waarin benadrukt wordt dat homo's ook mensen zijn, werd in de periode 1960-1970 als progressief ervaren. Studentenwerkgroepen, met "integratie" hoog in hun vaandel, verweten het COC, dat toen nog het isolement zocht, 'conservatisme'. De homobeweging schoof wetenschappers, die eveneens van het mens-zijn van de homofiel waren overtuigd, naar voren als sleutelfiguren. Zij konden als 'onafhankelijke deskundigen' fungeren om wetenschappelijk aan te tonen dat homofielen net zo zeer mensen zijn als alle andere mensen.

Ook de homo's zelf deden hardnekkige pogingen om duidelijk te maken dat zij gelijkwaardige wezens zijn. Zij benadrukten dat homo's ook in staat zijn tot object-relaties, en lieten zich niet altijd even positief uit over de ontmoetingsplaatsen, die minder aan de norm voldeden.

Deze strijd om de inburgering van de homoseksualiteit, zowel van de zijde van de homo's als van de zijde van de wetenschap, kon in deze periode aan invloed winnen doordat de 'permissive society' ook in Nederland duidelijker vorm kreeg. De permissive society kenmerkt zich onder andere door twee processen (41), enerzijds een zogenaamde 'democratisering' - die niet alleen vorm kreeg op het politieke vlak, maar ook op het terrein van de consumptie - , anderzijds een 'erotisering' van het leven, via reclame en pornografie bijvoorbeeld. Seksualiteit wordt in de permissive society steeds meer ontkoppeld van de voortplanting en wordt tevens een terrein, waarover men zich in het openbaar uit kan en mag laten. Seksualiteit wordt ontdaan van taboes, zo constateert men wel optimistisch. Seksualiteit wordt binnen het sociale aandachtsveld getrokken en zo krijgen onderzoeken naar het seks-gedrag en naar meningen over homoseksualiteit hun kans (42). In de 'permissive society' kunnen mensen van diverse pluimage hun plaats krijgen, niet alleen in de jeugdcultuur bijvoorbeeld, maar evenzeer als (homofiele) medeburgers.

Het bestaan van artikel 248bis is in het licht van de smeltkroesdoctrine, en ook van de 'permissive society' overbodig geworden. Het is niet alleen een onkostenpost maar evenzeer een ideologische aanfluiting. Een homofielenclub als het COC hoefde zich niet meer alleen op volwassenen te richten, men kon georganiseerd aan de slag om het gelijkwaardige plekje onder de zon te bevechten.

tot slot

De wetenschappelijke discussie rond homoseksualiteit neemt in de periode van verdergaande inburgering na 1970 andere vormen aan. Niet het medisch-psychologisch analyse-kader maar de sociaal-psychologische opvattingen over homoseksualiteit krijgen de overhand.

Het inburgeringsproces dat in de periode 1960-1970 vorm had gekregen, verloor zijn dominantie in de loop van de jaren 1970 (Rooie Flikkers). Het zelfbeeld van de mannelijke homo's uit de jaren 1960, het gelijk zijn aan de anderen, verandert. Het anders

willen zijn en kunnen zijn wordt meer en meer benadrukt, niet in termen van het derde geslacht, maar in termen van eigen creativiteit en flikker-zijn. De smeltkroes-doctrine verliest weliswaar haar invloed, maar is tot op heden blijven voortbestaan in de homobeweging. Een principeel ter discussie stellen van deze doctrine lijkt mij nog steeds een noodzaak voor de poten- en potten beweging.

noten

*Dit artikel is een volledig herschreven versie van het werkstuk "Homofielen als mens ontdekt", dat in het kader van de homostudies in Amsterdam is geschreven. Voor dit artikel dank ik Niek Campagne, Johan Meester, Mattias Duyves en Tjeerd Westra voor hun medewerking.

1. Arndt, J.L. (1961)
2. Aardweg, G.J.M. van den (1967)
3. Schofield, M. *Sociological aspects of homosexuality*. Londen, 1965.
4. Aardweg, G.J.M. van den (1968)
5. Emde Boas, C. van (1965; 1)
6. Los, P.J.; Zijlstra, J.J. en anderen (1967)
7. Grubben, J.L. (1964) 328
8. Grubben, J.L. (1968) 258
9. Houwink, R. (1967)
10. zie noot 6.
11. Cohen Stuart, M.H. (1967)
12. Cohen Stuart, M.H. (1967) 123
13. Los, P.J.; Zijlstra, J.J. en anderen (1967) 15
14. Sengers, W.J. (1966; 1)
15. Sengers, W.J. (1966; 1) 126
16. Sengers, W.J. (1967; 3) 239
17. Sengers, W.J. (1967; 3) 231
18. Sengers, W.J. (1967; 3) 237
19. Sengers, W.J. (1967; 3) 239
20. Sengers, W.J. (1968; 8) 428
21. Sengers, W.J. (1968; 7) 266
22. Sengers, W.J. (1968; 7) 275
23. Moerings, M. (1970; 1)
24. Koning, P.J.de (1969)
25. *Dagboek van een homofiel*. (1962)
26. Enige voorbeelden van pastorale geschriften: Berger, F. (1965); Brussaerd, A.J.R. e.a. (1968); Gerardts, W.F. (1969); Hengstmangers, R. & Zee, W.R. van der (1969).
27. *Dialog* (1956) 1; 1
28. Berger, F. (1965) 41
29. Emde Boas, C. van en Dupuis, P.J.F. e.a. (1965)
30. zie noot 28.
31. zie noot 29.
32. Berger, F. (1965) 41
33. Frenkel, F.E. (1966; 1)
34. Hartkamp-Suurmond, Th. M. (1969)
35. *Voorlopig* (1969) 12; 400-404
36. Beek, B. en Es, K. van (1965) 188-193
37. Beek, B. en Es, K. van (1965) 193
38. Haeften, W.L. van (1965)
39. Duyves, M. "Homo- of discobevrijding". *Homologie* 6 (1981) 19-20
40. *Homologie* 6 (1981) 19
41. Weeks, J. *Sex, politics and society. The regulation of sexuality since 1800*. Essex, 1981.
42. "Sex in Nederland" (1969), het Margriet sex onderzoek. en Meilof-Oonk, S. (1969)

bibliografie

- Aardweg, G.J.M. van den "Mannelijke homoseksualiteit en psychologische tests". *Nederlands Tijdschrift voor de Psychologie*, 19,(1964) 79-96.
- Aardweg, G.J.M. van den "Homofilie en klachtenlijsten. Een overzicht van de gegevens". *Nederlands Tijdschrift voor de Psychologie*, 10 (1967) 687-695.
- Aardweg, G.J.M. van den *Homofilie, neurose en zelfbeklag*. Amsterdam, 1967.
- Aardweg, G.J.M. van den "Opmerkingen over twee kritieken". *Maandblad voor de Geestelijke Volksgezondheid*, (jan. 1968) 28-29.
- Andriessen, T. "De veranderende mentaliteit in de Nederlandse R.K.-kringen". *Dialoog*, 2(1965) 41-47.
- Andriessen, T. en Straver, C. "Een gesprek over praktische problemen". *Dialoog*, 5(1967) 130-132.
- Arndt, J.L. *Een bijdrage tot het inzicht in de homoseksualiteit*. Haarlem, 1961.
- Arndt, J.L. *Onnodig lijden*. Den Haag, 1967.
- Barendregt, J.T. "Het kind van Arndt, de hond van Pavlov en de doos van Pandora", *Nederlands Tijdschrift voor de Psychologie*, 1(1968) 39-47.
- Bastiaans, J. "Psychiatrische beschouwingen over homoseksualiteit en homofilie". *Maandblad voor de Geestelijke Volksgezondheid*, (april 1966) 119-134.
- Batselier, S. de *De geperverteerde mens*. Leuven, 1966.
- Batselier, S. de "Kern-homofilie". *Streven*, (febr. 1967) 440-448.
- Beek, B. van & Es, K. van "Vriendschapsrelaties. Suggesties voor een typologie". *Dialoog*, 5(1965) 188-193.
- Beek, T. van "Contact en kortsluiting tussen heterofielen en homofielen". *Te Elfder Ure* (dec. 1963) 321-329.
- Beemer, Th.C.J. e.a. "De vraag van de homofiele medemens". *Tijdschrift voor Theologie*, 2(1967) 141-175.
- Beer, R.H. de "Ontstaat homofilie door een autopsychodrama?". *Maandblad voor de Geestelijke Volksgezondheid*, (juli/aug. 1968) 278-280.
- Berger, F. *Homophilie en christelijke zede*. Den Haag, 1965.
- Brussaerd, A.J.R., Faber, H. e.a. *Pastorale zorg voor homofielen*, Utrecht, 1968.
- Cohen Stuart, M.H. "Homofilie, afwijking of variant?". *Soteria*, 11(1967) 113-124.
- Dagboek van een homofiel*. *Te Elfder Ure*, (sept. 1962) 214-234.
- Dantzig, A. van *Homosexualiteit bij de man*. Den Haag, 1969.
- Eeten, P. van "Homofilie geen kruis maar bron van levensgeluk". *Dialoog*, 5(1966) 240-242.
- Eeten, P. van "Provo en sexualiteit. Verschuiving van norm en waarde". *Dialoog*, 6(1966) 258-263.
- Emde Boas, C. van "Enkele aspecten van het probleem van de mannelijke homoseksualiteit". *Huisarts en Wetenschap*, 8(1965) 28-32. (1)
- Emde Boas, C. van "De positie van de homoseksueel in Nederland". *De Gids*, (jan/febr. 1965) 15-26. (2)
- Emde Boas, C. van, Dupuis, P.J.F. e.a. *Homoseksualiteit*. Kampen, 1965. (3)
- Emde Boas, C. van "Homosexualiteit". *Metamedica*, 49 (1970) 243-248. (4)
- Frenkel, F.E. "Homofilie nog niet voor vol aangezien". *Verstandig ouderschap*, (1966) 238-239. (1)
- Frenkel, F.E. "Homofilie en homofobie". *Symbiose*, 5 (1965) 130-144. (2)
- Frenkel, F.E. "Een overbodig wetsartikel". *Dialoog*, 3(1966) 108-111.
- Gerardts, W.F. "Homofilie". *G.G.-Pamflet*, Den Haag, 1969.
- Gezondheidsraad, *Advies inzake homoseksuele relaties met minderjarigen in het bijzonder met betrekking tot artikel 248bis WvS*. Zitting 1969/1970.
- Gillepsie, W.H. Voordracht zonder titel op het symposium over homoseksualiteit tijdens het 23e psychoanalytische congres. *Internationale Journal of Psychoanalysis*, 45(1964) 203-210.
- Glashouwer, W. *Wat zegt God over homoseksuele handelingen ?* Driebergen, 1969.
- Gras, R.R. & Sengers, W.J. "Homofilie, een ontwikkelingsgebied". *Dialoog*, 6(1965) 213-217.
- Gras, R.R. "Gedwongen onthoudingen voor jeugdige homofielen". *Dialoog*, 3(1966) 112-113.
- Grubben, J.L. "Het gesprek met homoseksuelen over homoseksualiteit". *Te Elfder Ure*, (sept. 1964) 324-332.
- Grubben, J.L. "Homoseksualiteit, een psychische stoornis ?" *Dialoog*, 2(1967) 29-31.
- Grubben, J.L. "Homoseksualiteit. Theorie en Voorlichting". *Maandblad voor de Geestelijke Volksgezondheid*, (juli/aug. 1966) 255-259.
- Grubben, J.L. "Discussie over homofilie". *Maandblad voor de Geestelijke Volksgezondheid*, (jul/aug. 1968) 281-5.
- Haeften, W.L. van *Homofilie in de praktijk. Is homoseksualiteit een ziekte, een mode van de tijd, of een fout van de natuur ?* Amsterdam, 1965.
- Hartkamp-Suurmond, Th.M. "Homofielen mogen geen naam hebben". *Voorlopig*, 11(1969) 340-344.
- Heiden, A.M. van der "Het huwelijk als vorm van samenwerking". *Dialoog* 5(1965) 194-198.
- Heek, H.J. van "Het koekoeksei van Regout". *Maandblad voor de Geestelijke Volksgezondheid*, (maart, 1968) 87-107.
- Hengstmangers, R. & Zee, W.R. van der "Pastoraal gesprek met homofiele medemensen". *Woord en Dienst*, 11(1969) 330-332.
- Hessen, J.S. van "Maatschappij en homoseksualiteit". *Dialoog*, 2(1965) 34-40.
- Hornstra, L. "The antecedents of the negative Oedipus-complex". *International Journal of Psychoanalysis*, 47(1966) 531-538.
- Hornstra, L. "Homosexuality". *International Journal of Psychoanalysis*, 48(1967) 394-402.
- Houten, B.W. "Emotionele benadering van de homoseksualiteit dient te verdwijnen". *Voorlopig*, 6(1969) 193-198.
- Houwink, R. "In hoeverre betekent homoseksualiteit een bedreiging voor de geestelijke volksgezondheid?". *In de Waagschaal*, (1967) 150-151; 214-215.
- Ik ben niet meer zo*. *Getuigenis van een genezen homoseksueel*. Hoornaar, Gideon, 1969.
- Janse deJonge, A.L. ea. *De homoseksuele naaste*. Baarn, 1961.
- Janse deJonge, A.L. "Identiteitscrisis". *Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde*, (1962) 2093-2097.
- Klamer, A. *Doodzwingen of liefhebben*. Hilversum, 1965.
- Klamer, A. en Gerardts, W.F. "Pastoraat en homofilie". *Maandblad voor de Geestelijke Volksgezondheid*, (jul/aug, 1968) 291-295.
- Konig, G.V.F. "Homoseksualiteit". *Huisarts en Wetenschap*, 13(1970) 164-170.
- Koning, P.J. de "De keuze van een homoseksueel gedragspatroon". *Maandblad voor de Geestelijke Volksgezondheid*, (nov. 1969) 441-448.
- Lindeboom, G.A. "Contra naturam". *Geloof en Wetenschap*, (1962) 128.
- Los, P.J., Zijlstra, J.J. ea. *Leven met homofielen*. Nijkerk, 1967
- Meilof-Oonk, S. *Meningen over homoseksualiteit*. Amsterdam, 1969.
- Membrecht, S. *In verband met homoseksualiteit*. Amsterdam, 1969.
- Moerings, M. *Homofiele jongeren in relatie tot hun omgeving*. Zeist, 1970 (Nisso). (1)
- Moerings, M. "Homofiele jongeren in relatie tot hun omgeving". *Maandblad voor de Geestelijke Volksgezondheid*, (1970) 159-168.
- Monchy, S.J.R. de "De psychogenese van de mannelijke homoseksualiteit". *Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde*, (1963) 1027-1028.
- Musaph, H. "Sexuele stoornissen van de volwassen, ongetrouwde mens". *Huisarts en Wetenschap*, 7(1964) 136-142.
- Nevejan, M. "Omgaan met homofielen". *Katholiek Artsenblad*, (1968) 284-286.
- Oosterlee, M. "Homoseksualiteit en geestelijke volks-

- gezondheid. *In de Waagschaal* (1967) 211-214.
- Paassen, W.J.M. "De homosexualiteit in de Westerse christelijke traditie". *Katholiek Artsenblad*, 4(1969). *Pleidooi voor de homofiele vriendschap. Voorlopig* (1969) 400-404.
- Praag, E. van "Het consultatiebureau voor homofilie te Amsterdam". *Maandblad voor de Geestelijke Volksgezondheid*, (maart 1969) 91-95.
- Romme, M.A.J. "Homosexualiteit veroordeeld in proces". *Maandblad voor de Geestelijke Volksgezondheid*, (1970) 453.
- Roose, H. *Sinds U het weet*. Amsterdam, 1969.
- Rümke, H.C. "Homosexualiteit". *Psychiatrie*, III(1967) 357-388.
- Sanders, G.J.E.M. "Een kwalitatieve analyse van de levensgeschiedenis van een aantal homofielen". *Maandblad voor de Geestelijke Volksgezondheid*, (1968) 286-290.
- Schnabel, P. *Homofiele jongeren en homofiele jongeren-sociëteiten*. Den Haag, 1970.
- Sengers, W.J. "Homoseksuele problematiek op het medisch spreekuur". *Huisarts en Wetenschap*, (1966) 125-131 & 169-174.
- Sengers, W.J. "Voorstellen tot praktische hulpverlening aan homofielen". *Maandblad voor de Geestelijke Volksgezondheid*, (1966) 135-143.
- Sengers, W.J. "Over de innerlijke houding van de homofiel". *Maandblad voor de Geestelijke Volksgezondheid*, (1967) 224-240.
- Sengers, W.J. "Dialogo-conferentie voor ouders van homofiele kinderen". *Maandblad voor de Geestelijke Volksgezondheid*, (1967) 241-243.
- Sengers, W.J. "Homofilie en huwelijk". *Dialogo*, 5 (1967) 171-172 & 189-192.
- Sengers, W.J. *Gewoon hetzelfde ?* Bussum, 1968.
- Sengers, W.J. "Voorstellen over de opvang van homofiele minderjarigen". *Maandblad voor de Geestelijke Volksgezondheid*, (1968) 260-277.
- Sengers, W.J. "Discriminatie en homofilie". *Maandblad voor de Geestelijke Volksgezondheid*, (dec. 1968) 427-430.
- Sengers, W.J. *Homoseksualiteit als klacht. Een psychiatrische studie*. Bussum, 1969.
- Servatius, V. *Ephebophilie en wetenschap*. Rotterdam, 1960.
- Simons, R.D.G.Ph. *Homofilie*. Amsterdam, 1965.
- Sterken, K. *Het verband tussen enige persoonlijkheidsfactoren en de houding ten aanzien van homoseksualiteit*. Amsterdam, 1969.
- Swelheim, I. *Het taboe in onze realiteit*. Den Haag, 1968.
- Trimbos, C.J.B.J. "Homosexualiteit". *Tijdschrift voor de Politie*, (1962) 265-269.
- Trimbos, C.J.B.J. *Gehuwd en ongehuwd*. Hilversum, 1967.
- Vaandrager, C.B. en Vogel, F. "You are a lucky boy". *Gard Sivik* (1962).
- Verschuuren, G.M.N. "Is homosexualiteit een menselijke variant?". *Gids* (1968) 195-203.
- Witte, B.S. "Homosexualiteit". *Sex in Nederland*, 1969.
- Zeegers, M. "Homosexualiteit". *Geloof en Wetenschap*, (1960) 53.
- Zeegers, M. "Diagnose van het homoseksueel gedrag". *Nederlands Tijdschrift voor Criminologie*, (1963), 107-114.
- Zeegers, M. "Vermogensdelicten in verband met homoseksualiteit". *Nederlands Tijdschrift voor Criminologie*, (1963) 117-187.
- Zeegers, M. "Aspecten van het psychiatrisch onderzoek bij homoseksuelen". *Nederlands Tijdschrift voor Criminologie*. (1963) 33-41.
- Zeegers, M. "Opvattingen over homosexualiteit". *Geneeskundige Gids*, (1964) 359-367.
- Zeegers, M. "Sexuele criminaliteit". *Huisarts en Wetenschap*, (1964) 296-302.
- Zeegers, M. *Ontucht in Nederland*. Den Haag, 1968.
- Zeegers, M. "De getrouwde homofiel". *Gezond Gezin*, 2(1969).
- Zeldenrust, D. & Koning, P.P.J. de, & Sengers, W.J.
- e.a. *Gewoon bijzonder*, Amsterdam, 1970.
- Zeldenrust-Noordanus, M. *Nieuwjaarsrede NVSH*. 1968.